

НАУКОВО-ОСВІТНЄ І ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАКОРДОННИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРАКТИК У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ГЕОГРАФІВ

Постановка та актуальність проблеми. Важливе значення в системі підготовки спеціалістів-географів займають навчальні практики. В умовах польових експедиційних досліджень студенти, під керівництвом викладачів та наукових спеціалістів-консультантів, поглиблюють здобуті на лекціях і семінарських заняттях теоретичні знання, отримують практичні навички їх застосування.

Останніми роками особливого навчального значення у Львівському національному університеті імені Івана Франка набула організація міжнародних загальногеографічних навчальних практик, під час яких студенти і аспіранти на території Польщі, Німеччини та інших держав вивчали особливості їх фізико- і суспільно-географічні системи, виявляли та досліджували спільні та відмінні риси розвитку.

Мета дослідження. Основною навчально-науковою метою є аналіз основних етапів і форм організації комплексних міжнародних географічних навчальних практик студентів і аспірантів, обґрунтування доцільності та ефективності їх проведення.

З 2000 року на кафедрі економічної та соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка, за сприяння Географічного інституту Майнського університету імені Йоханса Гутенберга (ФРН) та підтримки Німецької Академічної служби студентських обмінів (DAAD), було підготовлено на території Польщі та Німеччини три загальногеографічні навчальні практики. Їх експедиційна форма сприяла проведенню навчальних лекцій і екскурсій у освітніх закладах, державних та господарських установах цих країн, тісному спілкуванню учасників практик із студентською молоддю і громадськістю з широкого кола питань політичного, соціально-економічного й культурного розвитку.

Міждержавний рівень навчальних практик, велика протяжність і складність території маршрутів вимагали виконання значних підготовчих і організаційних робіт, а також провести практичне виконання програм у чотири етапи. Перший етап включав опрацювання маршруту, визначення об'єктів дослідження, написання програми та представлення її Німецькій Академічній службі студентських обмінів для отримання стипендії, другий (підготовчий) – опрацювання учасниками наукової географічної літератури для вивчення території маршруту, оформлення віз та відряджень, третій (експедиційний) і четвертий (підсумковий) етапи передбачали відповідно практичне виконання навчальної програми та підготовки індивідуальних звітів наукових спостережень.

Фізико-географічні дослідження спрямовувались на вивчення природно-територіальних комплексів, рівнинних підкарпатських та гірських територій Західних Карпат у Польщі, Тюрінгської котловини й Середньовисоких гірських систем Гюнсрюк у Німеччині. Аналізувались особливості положення зазначених об'єктів, геологічна будова, особливості формування клімату і ґрунтового покриву, гідрологічної мережі, рослинного світу, антропогенного навантаження на природно-територіальні системи та порівнювання їх із показниками розвитку рівнинних передкарпатських і гірських систем Українських Карпат. Також увага акцентувалася на вивченні стану й функціонування природно-територіальних систем долин річок Одер поблизу міста Вроцлав і Ельби Мюльде поблизу міста Дессау, що зазнали руйнівних впливів повеней 2001 і 2002 років.

Україна, Польща й Німеччина мають найвищі показники кількості населення та працересурсного потенціалу відповідно у Центрально-Східній, Центральній і Західній Європі. Актуальним для учасників навчальних практик було вивчення і порівняння просторових особливостей розселення населення, його суспільно-політичної та соціально-економічної активності, акцентувалась увага на особливостях розселення української меншини у Польщі, польської – в Україні та сорбо-лужицької у Німеччині. У центрі сорбо-лужицької культури і інформації “Сорбський дом” міста Бауцена за участю референта з питань громадських зв'язків Юрія Луцанського відбувалося обговорення конституційного закріплення політичних, соціально-економічних і культурних прав лужицьких сорбів у Німеччині та дискусії учасників щодо конституційних прав і свобод національних меншин в Україні і Польщі.

Формування сучасної системи розселення населення України, Польщі й Німеччини пов'язане із міграційними процесами минулого. Зокрема, вони впливали на формування національної структури, поширення традицій господарювання та культурно-релігійного світогляду населення цих країн. Як доказ цього, у звітах учасників було використано документи оглядових виставок музею німецької

еміграції з Рейну селища Уберальбен про переселення і освоєння німецькими колоністами сучасних західнопольських, південно-прибалтійських, українських (галицьких і степових) та російських (поволзьких) земель.

Ключове місце навчальних практик займало знайомство з організацією географічної науки і освіти у Польщі та Німеччині. Якщо з 90-х років ХХ ст. і до сьогоднішніх днів, співпраця Львівської географічної школи з варшавською, краківською і люблінською школами у Польщі набула характеру позитивної динаміки, то з німецькою вона знаходилась на етапі становлення. З огляду на те, учасники навчальних практик під час зустрічей з німецькими колегами Географічного інституту Майнського університету імені Йоханса Гутерберга та Берлінського технічного університету дискутували щодо організації вищої та географічної освіти, навчальних програм аудиторно-лабораторного комплексу, роботи наукових бібліотек, життя і побуту студентів, ділились своїм враженнями.

Ляйпцігський інститут країнознавства є провідним науковим географічним центром Німеччини. У 90-х роках ХХ ст. його науковці у співпраці із географами всієї країни підготували і видали одинадцятитомну працю "Національний атлас Німеччини", що репрезентує у часі та просторі всебічний розвиток німецької нації і державності. З науково-методичних проблем створення атласу, а також теоретичних основ сучасної німецької географічної науки, напрямками і підходами досліджень та застосування їх на практиці поділились географи, доктори Ельке Кнаппе, Аннегрейт Гаазе, Гюнтер Фрідляйн.

Сорбо-лужицький інститут міста Бауцена є науковим центром досліджень сорбо-лужицької історії, культури, побуту та зв'язків з слов'янськими та іншими народами світу. Лекції директора інституту доктора Франца Шина й дискусії показали тісну слов'янську близькість сорбо-лужицького і українського народів, стали підтвердженням доцільності подальшої тісної співпраці Львівського національного університету імені Івана Франка із Сорбо-лужицького інститут міста Бауцен.

Під час навчальних практик студенти й аспіранти аналізували і порівнювали використання рекреаційно-туристичного потенціалу міста Львова та міст Кракова у Польщі та Дрездена і Ваймара у Німеччині. У матеріалах звітів акцентувалось, що основу туристичної інфраструктури Кракова і Ваймара становить центральна історико-культурна частина міста з переважанням організації пішохідних туристичних маршрутів. У Львові і Дрездені, де історико-культурні заклади розміщені в зонах різновікової і функціональної забудови, пішохідні екскурсійні маршрути поєднуються із транспортними. Зазначалось, як позитивне, запозичення досвіду і впровадження у туристичній індустрії міста Львова використання оглядових екскурсій на кінних екіпажах на зразок Краківським, відкритих оглядово-екскурсійних автобусах, трамваях і локомотивах на зразок дрезденським.

Цікавим і корисним для учасників навчальних практик було знайомство із розвитком готельного господарства. На думку учасників навчальної практики цей сегмент туристичного бізнесу у Львові знаходиться на стадії становлення і не задовольняє потреб надання сучасних якісних послуг. У Кракові й Ваймарі з огляду на давні традиції організації міжнародного туризму рівень готельно-ресторанних послуг є значно вищим і якіснішим. Також у Кракові цікавим є поєднання діяльності готелів і готелів-ресторанів забудови старої історичної частини міста із сучасними готельними комплексами нових мікрорайонів. Особливість організації готельного бізнесу і послуг Дрездена – переважання сучасних готельно-ресторанних комплексів з диференційованим наданням послуг та їхньою вартістю.

Програми комплексних географічних досліджень включали вивчення особливостей організації діяльності Верхньо-Сілезького вугільного басейну у Польщі, Рурського і Лужицького у Німеччині та порівняння їх з Львівсько-Волинським в Україні. Увага акцентувалась на особливостях формування вугленосних горизонтів, історичних і сучасних умовах видобутку вугілля. Згідно отриманої інформації на лекціях і екскурсіях учасники практики констатували, що найбільший рівень кількості видобутку вугілля у Верхньо-Сілезькому басейні. Через економічну кризу, недостатнє фінансування у 90-х роках ХХ ст. він у двічі скоротився в Львівсько-Волинському і через економічну неефективність практично призупинився у Рурському басейнах. Особливість Лужицького буровугільного басейну – дешевий відкритий спосіб видобування вугілля і його використання на новореконструйованих теплових електростанціях Котбуса, Боксберга, Шваре Пумпе та інших міст.

Також увага учасників навчальних практик спрямовувалась на вивчення сучасних трансформаційних процесів Рурського вугільного басейну. На прикладі колишнього енергетичного концерну міста Ессен вони знайомились з технологічними особливостями підтримання функціонального стану виведеної з експлуатації вугільної шахти, виробництва на довізній сировині електроенергії на ТЕС, запровадження інноваційних проектів із створення високотехнологічних підприємств виробництва сонячних батарей "Shell Solar TG". Також цікавим було вивчення досвіду

району з проблем професійного перепрофільовання вивільнених трудових ресурсів, підходів і напрямків використання і утилізації відходів промислового виробництва, рекультивативі териконів.

Політичні та економічні перетворення кінця 80-х і 90-х років XX ст. у Польщі та Східних Землях сучасної Німеччини спричинили зміни в організації металургійного виробництва, перерозподіл виробничих і торговельних зв'язків на світового ринку. Вивчаючи металургійне виробництво на підприємстві "ЕКО Stahl GmbH німецького міста Айзенхютенштаті та "Huta Częstohowa" у польському місті Честохово інженерно-технічні працівники ґрунтовно знайомили учасників навчальної практики з техніко-економічними основами й технологічними умовами його організації, наближенням їх до рівня провідних підприємств світу цієї галузі.

Сільськогосподарське виробництво є важливим сектором національних економік Польщі й Німеччини. Експедиційний характер навчальних практик сприяв широкому ознайомленню її учасників з функціональними особливостями розвитку галузі, її просторовою спеціалізацією. На більшості сільськогосподарських угідь маршруту переважали площі зернових – пшениці і ячменю, а також цукрового буряка і кукурудзи та розведення великої рогатої худоби. Разом з тим, у кожній з країн простежувалася регіональна спеціалізація, зокрема, в Українському Передкарпатті (у межах маршрутів) вирощування льону, у Підкарпатському та Малопольському воєводствах Польщі – хмелю та розведення овець, у Мозельській долині Німеччини – вирощування винограду.

Серед інших завдань досліджувались особливості організації розвитку та продуктивності сільського господарства Польщі та Федеративних Земель колишньої східної Німеччини. Згідно підготовлених звітів учасників з'ясовано, що найбільших організаторських змін набуло сільськогосподарське виробництво в Україні. На ділянці маршруту від передмістя Львова до кордону з Польщею спостерігались невеликі за площею ділянки, що свідчили про земельне розпаювання та переважання фермерського способу ведення господарства. Окремі земельні території необроблені. Проведені на східних теренах Німеччини процеси роздержавлення і приватизації землі та засобів виробництва не зруйнували колективні форми обробітку і господарювання.

Однією з основних умов досягнення рентабельності сільськогосподарського виробництва є врожайність основних сільськогосподарських культур. Середні показники врожайності пшениці в Українському Передкарпатті сягала 27-32 ц/га, у польському Підкарпатті – 28-35 ц/га і пюрінгській котловині – 52-61 ц/га. Цукрового буряка відповідно: 270-320 ц/га, 270-350 ц/га і 420-530 ц/га. Згідно підготовлених учасниками навчальної практики звітів, можна сказати, що найвищий рівень організації сільськогосподарського виробництва має Німеччина і це є наслідком довготривалої, раціональної і цілеспрямованої політики країни що до підтримки національного сільськогосподарського виробника.

Експедиційний характер проведення практика сприяв широкому вивченню і порівнянню розвитку транспортних систем західного регіону України, Польщі і Німеччини. Студенти і аспіранти знайомились із рівнем організації і функціональними особливостями міждержавних пунктів перетину кордону, трансєвропейських коридорів на відтинках: Львів – Краків – Вроцлав – Дрезден – Франфурт-на-Майні – Саарбрюкен; Гельзенкірхен – Ессен – Кельн – Бонн – Майнц; ГанOVER – Берлін – Познань – Варшава; Мюнхен – Ляйпціг – Берлін. Також важливою складовою було вивчення Франфуртського авіаційного вузла, транспортної інфраструктури таких великих міст як Берлін, Дрезден, Варшава, Краків та ін.

На основі широкого спектру зібраних численних фактичних матеріалів, консультацій і здобутого досвіду студенти підготували і захистили три дипломні роботи: "Лужицькі серби: етно- та політико-географічні аспекти розвитку", "Німеччина і Україна: політико-географічні напрямки співпраці", "Географічний аналіз зовнішньоекономічних зв'язків України з Німеччиною". Значну наукову інформацію використали аспіранти І.Ванда, В.Миронюк, С.Пенюк, І.Ранця при підготовці написання і захисті дисертаційних робіт. Також учасники навчальної практики створили відеофільм, у якому наочно показали весь спектр своєї науково-пошукової роботи і розкрили фізико-географічні та соціально- і економіко-географічні особливості території маршруту.

Summary:

Vasyl Stetskyy. EDUCATIONAL AND PRACTICAL IMPORTANCE OF ORGANIZING FOREIGN EDUCATIONAL INTERNSHIPS WHILE INTERNSHIPS GEOGRAPHERS.

Issues on organizing scientific and educational foreign internships are considered in the article. His underlined the importance of such internships for training students of the faculty of geography in Ivan Franko National University in Lviv.